

Liūnės Sutemos poezija

“Rilke, Rilke aš tave skaitau kaip bibliją” – Liūnė Sutema.

Šio rašto darbo tema yra apibendrinti kokia buvo Liūnė Sutema ir kaip dėl jos išgyvenimų krypo jos poezija. Atskleisti Liūnės Sutemos savitumą bei originalumą. Taip pat, parodyti, kad Liūnė Sutema buvo intelektualė, nes buvo kitokia, kaip ir jos kūryba. Šiam darbui rašyti remiausi Šilbajoriu Rimvydu ir jo tekstais, kadangi R. Šilbajoris analizavo Liūnės Sutemos poeziją. Taip pat remiausi Daujotytės Viktorijos tekstu apie Liūnę Sutemą, Vytauto Kavoliu „Nužemintojų generacija“, kuris puikiai savo knygoje atskleidė Sutemos bežemės jausmą. Rašant šį rašto darbą taip pat remiausi Virginijos Paplauskienės tekstu apie Liūnės Sutemos gyvenimo bei kūrybos keliais.

1927 metų liepos 5 dieną Mažeikiuose, gimė poetė Zinaida Vera Nagytė-Katiliškienė, dar kitaip žinoma kaip Liūnė Sutema. Poetės tėvas dirbo geležinkeliečiu, dėl šios priežasties poetė savo vaikystę praleido kraustydamasi iš vieno miesto į kitą, taip neprisirišdama prie vieno gamtovaizdžio bei nesukurdama mitinės vaikystės šalies. Galimai būtų galima sakyti, kad dėl šios priežasties poetė neturi prisirišimo jausmo prie vienos ypatingos gyvenamosios vietos, tačiau jos kūryboje apstu pasiilgimo jausmo gimtinei. Iš tiesų, ji savo pasiilgimo jausmą galimai interpretuoja per liaudės pasakų ar liaudies dainų elementus:

*Devynios upės senoj raudoj –
tu esi dešimta,
paskutinį sūnų paėmusi,
su žaizda lyg erškėtrožės žiedu
šviesiuose plaukuose –
devynios upės senoj raudoj
teka ramiai plačia vaga,
tu esi dešimta –
srauni ir gili.¹*

(nebėra nieko svetimo. – P. 14)

---

¹ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

Šis posmelis iš Liūnės Sutemos kūrybos sąlyginai primena devynias upes senoj mitologinėj dainoj apie dievo Perkūno nukirsto ąžuolo kraują² (žr.priedas NR.1).

Pagal V. Kavolį Liūnė Sutema bei Algimantas Mackus yra priskiriami „bežemių kartai“, kurie prabilo savita „neornamentuota kalba“. „Bežemių karta“ neturėjo tiesioginio ryšio su Nepriklausomos Lietuvos kultūros tradicijomis – gyveno ir dirbo svetimoje žemėje. Liūnė Sutema, atsiribojusi nuo lietuviškos bendruomeninės veiklos, puoselėjo kūrybą, kūrė savitą žodį.

*Dabar aš kaltinu žemę, kam ji tokia silpna,
kam išaugino miestus, kurie užtvėrė
plieniniais virbais paukščių taką skliaute,
kam išaugino žmones, pragyvenančius ją,
o negali išauginti krūmo,
uždraustom uogom, kerojusio bažnytkaimio
sode³ –*

(Nebėra nieko svetimo. – P. 43).

Taigi, galime pamatyti, kad poetė praradusi žemę, savo poezijoje prabyla drąsiai, išreikšdama lyrinį nepasitenkinimą apie žemės praradimą. Vaizdingai aprašydama plieninius virbus, vietoj užauginto krūmo.

Eilėraštyje galimai būtų galima įžvelgti Liūnės Sutemos pakeistą santykį su žeme⁴:

*ana moteris,
ieškanti žemės purios savo pėdom,
šaukianti žemę motinos vardu,
ir skausmo aštrumu išraižius
akmenyje vardus, neviltim sužeidusi veidus
mylinčius ir giedrius, –
tai ne aš –
ji tiktai panaši į mane⁵*

(Nebėra nieko svetimo. - P. 54).

Liūnės Sutemos poezijoje labai aiškiai matosi, karta, kuri praradusi savo žemę, praradusi harmoniją ir stiprybę.

---

² Šilbajoris Rimvydas „Liūnės Sutemos žemėje“ <http://www.tekstai.lt/component/content/article/206-bezemiai/1872-bezemiai-rimvydas-silbajoris-liunes-sutemos-zemeje>

³ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

⁴ Kavolis V. „Nužemintųjų generacija“ p. 11

⁵ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

Rimvydas Šilbajoris, kuris atidžiai domėjosi Liūnės Sutemos poezija, apie jos kūrybą yra išsireiškęs „*Sutemos poezija yra išaugusi vientisa, kaip iš vienos sėklos išaugęs medis: jo šakos, šaknys, lapai, nors pažiūrėti ir labai skiriasi nuo mažytės sėklos, tačiau potencialiai glūdi joje nuo pat pradžios, neateina kaip kas nors prisegta iš šalies*“. Sutemos kūriniai yra tolygiai susiję su jos esamais išgyvenimais, lyrika, kuriai yra būdingas vidinis programiškumas. Kiekvienas Liūnės Sutemos rinkinys pagrindinėmis intencijomis pažymi tai, kas sąmonėje tuo metu egzistavo⁶.

Pirmajame rinkinyje „Tebūnie tartum pasakoje“ (1955) nusakoma moters kūrėjos esmė, noras, troškimas padėti kitam. Neatsitiktinai rinkinio pavadinimas yra „Tebūnie tarytum pasakoje“: per pavadinimą atsiskleidžia poetės kūrybinė nuostata. Liūnės Sutemos kūryboje jaučiasi jausmų pilnatvė, meilės grožio spindesys, galima būtų sakyti, kad Liūnė neakcentavo moter imtymios gyvenimo pusės. Liūnei Sutemai tai lyg tabu, tai per daug asmeniška, tačiau pirmajame rinkinyje galime rasti užuominų apie geismą (Vienuma). Tai turbūt vienintelė vieta, kurioje yra poetės geismo užuomazgų.

*Jei būtum tikėjęs manim,
aš būčiau atskleidusi tavąjį veidą,
lyg šviesią aikštę miško tankmėj,
ir gyvenus tenai –
jei būtum tikėjęs naktim⁷.*

Švelnus, jautrus ir pasitikėjimo išreikštas kūrinys, kuriame galime rasti moteriško jautrumo ir geismo tam tikrai vilčiai – tikėjimui. Taigi pirmas rinkinys „Tebūnie tarytum pasakoje“, palydėtas Zinaidos brolio Henriko. Kaip Liūnė Sutema išsireiškė „*Aš nesu poetė iš Dievo malonės, kaip mano brolis Henrikas*“. Todėl Henriko paskata į pasaulį išleido puikią poetę.

Antrasis Liūnės Sutemos rinkinys – „Nebėra nieko svetimo“ (1962). Antrąjį rinkinį pagal Kavolį priskirti galimai būtų galima prie „bežemių“, kai rinkinyje slepiamasi nuo tikrovės, kurioje slypi gimtosios žemės atmintis. Žemės motyvai Sutemos poezijoje ilgainiui pakeičia pasakos motyvus: vietoj skaidrių, mirguliuojančių, vaizduotę žadinančių paviršių susiduriama su neperregima, viską savyje slepiančia, nebe kuriančia, o bergždžia ir naikinančia žeme – tuo bežemiai skiriasi nuo žemininkų, kuriems būdingas egzistencinis poreikis susiliesti su gimtuoju gamtovaizdžiu⁸.

Nebėra nieko svetimo,

⁶ Daujotytė Viktorija „Poezija iš lemiamosios nuosakos (Liūnės Sutemos „Tebūnie“)“ <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/748-viktorija-daujoty-poezija-i-lemiamosios-nuosakos-lins-sutemos-tebnie?catid=132%3A2007-m-nr-2-vasaris>

⁷ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

⁸ Šilbajoris Rimvydas „EGZODO AUGINTINIAI (Bendroji situacija)“ <http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/bezemiai/augintin.htm>

*medis, kurio nepažinau, išaugo,
išsišakojo mano akyse –
jo dilginančių lapų audinys,
plonomis linijomis išsiraizgęs,
kvėpuoja mano delnuose.
Nebėra nieko svetimo⁹.*

Svarbiausi antrojo rinkinio motyvai – skaudaus savosios žemės praradimo suvokimas ir švelnus svetimos prisijaukinimas¹⁰.

1964 m. tragiška Algimanto Mackaus mirtis, Liūnės Sutemos gyvenime atvėrė geliančią tuštumą, todėl trečioji poezijos knyga „Bevardė šalis“ (1966) atskleidusi dvasinę poetės lūžį ir atvėrusi naują kūrybos tarpsnį, buvo skirta A. Mackaus atminimui. „Bevardėje šalyje“ Sutema ir toliau subtiliai plėtoja gimtosios žemės praradimo, išdavystės temas. Algimanto Mackaus netekimas siejamas su pasaulio, kuriame gyveno ir kuriuo šventai tikėjo, griūtimi.

*Tai buvo rytoj.
Jau laikas jums grįžti.
Sugrįžo visi ištremtieji,
visi uždarytieji getuose,
visi kareiviai, dingę be žinios¹¹ –*

Tai lyg laiko ir erdvės praradimas, lyg neišsakyti esami gyvenimo polinkiai. Išreikštas neakvaizdus pasiilgimas – „*Jau laikas jums grįžti*“. Poetės žodynas galima sakyti yra taupiai turtingas. Taikliai parinktos metaforos, įvaizdžiai atskleidžiantys temos esmę¹². Rinkinyje „Bevardė šalis“ atskleidžiamos Tėvynės netekimo, negalėjimo sugrįžti į „paveldėtą žemę“, kuriančios moters skausmo temas.

*Visi vėjai pučia į Ten –
Vėjarodžių skardūs gaidžiai
gieda penktai pasaulio šaliai,
Bevardei,
ir nebenutyla.
Visi vėjai pučia į Ten –*

---

⁹ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

¹⁰ Paplauskienė, Virginija, et al. Liūnė Sutema: Gyvenimo ir kūrybos kelias. Diss. Vilniaus universitetas, 2011

¹¹ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

¹² Paplauskienė, Virginija, et al. Liūnė Sutema: Gyvenimo ir kūrybos kelias. Diss. Vilniaus universitetas, 2011.

*vėjarodžių neramūs angelai
plasnoja penkton pasaulio šalin,
Bevardėn,
ir nebegrižta.
Visi vėjai pučia į Ten –
vėjarodžių kuproti žmogiukai
tiesia ranka į penktą pasaulio šalį,
Bevardę,
ir paliečia ją¹³.*

Ketvirtoji poetės knyga „Badmetis“ (1972) tapo naujo kūrybinio etapo riba, nors ir kūrinio laikotarpis poetei iš tiesų nebuvo lengvas. Skausmo bangos nugaludino Liūnės Sutemos žodžius, aštrias briaunas, subrandino ir pagilino poetinę erdvę. Jausmų jūroje ji kūrė savitas stilistines formas, paryškintas „neornamentuota kalba“. Tokia kalba, kuri buvo būdinga tik jai ir Algimantui Mackui.

*Mano atsineštiniai žodžiai
nebeturi daiktų,
mano atsineštiniai daiktai
nebeturi vardų –
Noriu likti Niekieno Žemėje,
kad nebūtų namų,
kad nereiktų palikti ir išduoti jų, kad nereiktų
ilgėtis namų¹⁴.*

„Badmetyje“ kalba yra intensyvesnė, taiklesnė bei skaudesnė. Eilėraščiuose jaučiasi beviltiškumas.

Penktoji Liūnės Sutemos knyga „Vendeta“ (1981), dedikuota vyrui Mariui Katiliškiui. Skaudūs išgyvenimai dėl artimųjų (senelės, tėvo, draugų J. Kaupo ir A. Mackaus) praradimai paliko tuštumą poetės širdyje¹⁵.

*niekas neužglostys, neužmigdys –
tik motina mano,
iš Raktuvės kapinių
Vėlinių naktį parbėgus,
vilnas dažys,
qžuolo luobom, pasagų rūdim,*

¹³ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

¹⁴ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktine-1992>

¹⁵ Paplauskienė, Virginija, et al. Liūnė Sutema: Gyvenimo ir kūrybos keliais. Diss. Vilniaus universitetas, 2011.

*kad galėtų išausti
pilkai rusvą dvinytį
ir užkloti mane –
Mano akys pilnos saulėlydžio,
mano saujos pilnos saulėlydžio,
iščiulpto korio vaškas burnoje –
susigeriu žemėn pilkai rusvu
saulėlydžiu,
kurio niekada nemačiau¹⁶*

„Vendetos“ cikle fundamentali priešprieša galėtų būti suvokta kaip negalėjimas numirti ir mirties esybė. Šioje knygoje perėjimą iš vienos metafizinės būsenos į kitą, iš intensyvaus kerštavimo, blaškymosi bei negalėjimo pasiekti beskausmio mirties stovio į visišką nusiraminimą mirtyje¹⁷.

*KAS MAN ATLEIS
KAD NAŠLAIČIAI GODAS GODOJA,
KAD KLAJOJANČIAS VĖLES RAMINA
BERŽO TOŠELĖ BALTA?¹⁸*

Galime atkreipti dėmesį, kad Liūnės Sutemos poezija yra jos esminiai gyvenimiški išgyvenimai, kurie buvo kurti išėivijoje. Liūnė Sutema lietuvių išėivijose, kaip ir visoje lietuvių poetinėje kultūroje užima tam tikrą savitą vietą, galimai būtų galima sakyti net atskirą vietą. Peotės kūrybą yra sunku susieti su kokia nors gimininga grupe ar net tam tikra tradicija. Peotę galima laikyti intelektualaus egzilio atstovė, nes ji buvo savitas atskiras „kūrinyš“. Kaip Kavolis pasakytų, Liūnė Sutema prabilusi drąsiu bei ryžtingu balsu bei jos kūryba sietina su jos tuometiniais išgyvenimais. Nors ir pati Liūnė nebuvo aktyvi skaitydama savo poeziją, kaip Algimantas Mackus, tačiau jos kūryba galimai būtų galima sakyti pralenkė Mackų. Liūnė neapsakomai kūrybinga moteris išėivijoje.

---

¹⁶ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktinė-1992>

¹⁷ Paplauskienė, Virginija, et al. Liūnė Sutema: Gyvenimo ir kūrybos kelias. Diss. Vilniaus universitetas, 2011.

¹⁸ Liūnė Sutema. Eilėraščiai iš knygos „Poezijos rinktinė“ (1992) <http://www.tekstai.lt/component/content/article/446-liune-sutema/1861-liune-sutema-poezijos-rinktinė-1992>

Priedas NR.1

– O kur, mamyta mano,

Drabužius išmazgosiu?

Kur kraują išmazgosiu?

– Dukryte mano jaunoji,

Eik pas tą ežerą,

Kur tek devynios upatės (12).